

Marijan Vugdelija

DEKALOG: PUTOKAZ AUTENTIČNOGA LJUDSKOG ŽIVLJENJA I DANAS?

(II.)

II. POJEDINAČNO TUMAČENJE ZAPOVIJEDI (Izl 20,3-17)

Za naše vjerovanje i moralno življenje normativan je onaj oblik teksta koji nalazimo u Bibliji. Stoga je glavni cilj biblijske egzegeze da protumači taj tekst. Traganje za mogućim prethodnim oblicima, koje je taj tekst mogao imati tijekom svoga povijesnog oblikovanja, treba nam poslužiti da bolje uočimo poruku konačnog stadija redakcije. U tom ćemo smislu nastojati protumačiti što su zapovijedi Dekaloga značile onda kad su bile napisane, i vidjeti kako one odzvanjaju u sadašnjoj situaciji Crkve i svijeta, tj. koja je njihova poruka nama danas: Drugim riječima, nastojat ćemo ih protumačiti i aktualizirati za naše vrijeme.

Prva zapovijed

A. „Nemoj imati drugih bogova osim mene!” (20,3)

To je prva i osnovna zapovijed na kojoj se sve druge temelje.⁹⁶ Izrael je toga posve svjestan. Da priznavanje jedinoga i pravoga Boga i ljubav prema njemu tvore srž Zakona, to vjerni Židov svakoga dana opetovano ispovijeda u molitvi *Šema Jisrael* koja glasi: „Čuj, Izraele! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan! Zato ljubi Jahvu, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom” (Pnz 6,4-5).⁹⁷ Očito je da i Isus takav stav odobrava i usvaja. U stvari, na pitanje: „Koja je zapovijed prva od sviju?”, on odgovara: „Prva glasi: čuj, Izraele, Gospodin Bog naš jest jedini Gospodin. Zato ljubi Gospodina, Boga svojega” (Mk 12,28-30). Književnik mu na to odvrća: „Pravo si rekao: On je jedan jedini i nema drugoga osim njega” (Mk 12,32). Dakle, da trebamo vjerovati u Bo-

96. Usp. M. NOTH, *Esodo*, 20; G. RAVASI *Esodo*, 92.

97. Ono što je za kršćane Očenaš, to je za vjerne Židove molitva *Šema*. U njoj se nalazi sažetak biblijskog vjerovanja.

ga, ljubiti ga i imati pouzdanje u njega iznad svega, to nije samo srž starozavjetnog Zakona nego i srce evanđelja.⁹⁸ U stvari, Isusove riječi i djela upućuju nas na to da trebamo imati posvemašnje pouzdanje u Boga, našega Oca, i dosljedno tome živjeti bez ikakva straha; Bog zaslužuje to povjerenje.

Prva zapovijed nam želi reći da Bog i vjera u njega, tj. religija, trebaju biti na prvom mjestu u čovjekovu životu. Ostale zapovijedi imaju u prvoj svoje božansko utemeljenje i autoritet. Strah Božji,⁹⁹ koji nužno proizlazi iz prve zapovijedi, ima u našem životu neprocjenjivo značenje. Sigurno je da ni oružje, ni voj-ska, ni najteže tamnice ne doprinose toliko sigurnosti našega života na zemlji, koliko to čini priznavanje i štovanje Boga!¹⁰⁰

Kad spomenemo prvu zapovijed, sigurno nam odmah dolaze na pamet isprevrtane i razmrskane slike kumira, razbiveno zlatno tele kojem su se Izraelci klanjali (Izl 32), „sveti ratovi” koje su oni vodili protiv poganskih naroda. Sve se to shvaćalo kao ispovijest vjere u jednoga pravog Boga. Da bismo te i takve reakcije mogli razumjeti, potrebno je da podrobnije razotkrijemo značenje i smisao prve zapovijedi.

1. Uvodna formula i prva zapovijed

Sve i priznajući da izjava „ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva” (Izl 20,2) služi kao uvod u cijeli Dekalog, ipak treba istaći da je ta uvodna tvrdnja posebno tijesno povezana s prvom zapovijedi. U stvari, ona tvori prvi član te zapovijedi, izražava njezin pozitivni vid. Sasvim je ispravno stoga kad se prva zapovijed u katekizmina formulira kao: „Ja sam Jahve, Bog tvoj! Nemoj imati drugih bogova osim mene!”

Informacijom „koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva”, koja podrobnije i na konkretan način tumači ime Božje, obznanjuje se narav tog Boga koji isključivo za sebe zadržava božanske prerogative: to je Bog osloboditelj, Bog za čovjeka. Sve je to uključno već sadržano u samom Božjem imenu. Naime, 'Jahve' u prijevodu znači „onaj koji će biti prisutan”, tj. onaj koji će kroz povijest hoditi sa svojim narodom i biti mu od pomoći. Dakle, u tom imenu sadržano je sve ono bitno što o Bogu trebamo znati biblijski Bog je onaj koji će *biti*

98. S pravom je stoga Martin Luther uvijek iznova naglašavao da je prva zapovijed sažetak čitavog evanđelja (usp. O.H. PESCH, Die Zehn Gebote –M. Gruenewald Verlag–, Mainz 19846, 20).

99. Za istočnjaka je to ekvivalent za ono što mi danas zovemo 'vjerom' ili 'religijom'. Drugim riječima, to je usmjerenje života prema božanskom otajstvu (usp. N. LOHFINK, Ascolta, 42).

100. Izreke izričito ističu da je vjera i religija čvrsti i pouzdani temelj čudorednog života. Tu se mudar i lud poistovjećuju s religioznim i bezbožnim čovjekom, jer je religija ili „strah Božji” temelj mudrosti (Izr 1,7). A već je i mudri Seneka rekao: „Nemo bonus sine Deo”.

tu prisutan za ljude i kod ljudi. Što god se oko nas događalo, naš Bog je prisutan s nama. Dosljedno tome, objava Božjeg imena je prije svega ponuda blizine i time poziv na pouzdanje. U našem uvodu u Dekalog to se ističe još i time što se za tog Boga kaže „tvoj Bog”! Na taj način se još više naglašava Božja bliskost i intimnost s čovjekom.¹⁰¹ I drugdje u Bibliji često susrećemo izričaj „Jahve, moj Bog” „Jahve, naš Bog”. Budući da zapovijedi Dekaloga izdaje taj „naš Bog” koji želi biti tu za nas prisutan, one moraju biti ponuda pravoga života, a ne teret, verige i prisila.

Prije nego izda svoje zapovijedi, Bog nema ništa važnije kazati nego objaviti svoje ime i tako obznaniti da je on Bog-osloboditelj. Na temelju oslobođenja svog naroda iz ropstva, Bog je ovlašten i opunomoćen da mu izda zapovijedi,¹⁰² upute života. Oni kojima se te zapovijedi nalažu moći će u svjetlu toga osloboditeljskog događaja zaključiti da su i te zapovijedi u službi njihova oslobađanja. U stvari, one su drugi milosni čin povijesti spasenja. U daru Zakona Bog se očituje jednako kao i u oslobođenju svog naroda iz egipatskog ropstva kao osloboditelj čovjeka.

2. Prva zapovijed i monoteizam

Osnovni je problem prve zapovijedi kako shvatiti izričaj *al panaj*. Doslovno on znači „pred mojim licem”, „preda mnom”. Međutim, u određenim kontekstima može poprimiti slijedeća značenja: „pored mene”, „protiv mene”, „osim mene”.¹⁰³ Polazeći od povijesnih i religioznih prilika vremena u kojem su zapovijedi Dekaloga bile po prvi put proglašene, neki tumačitelji drže da prva zapovijed ne želi reći da postoji samo Jahve, odnosno da ne postoji nikakvo drugo božanstvo osim njega. Po njima, naša zapovijed određuje odnos Izraela prema Jahvi: za njih ne smije postojati drugi bog osim Jahve,¹⁰⁴ on je njihov osloboditelj i stoga jedini kojemu se mogu i trebaju klanjati, iskazivati kulturni čini. Dakle, posrijedi bi bila monolatrija a ne čisti monoteizam.¹⁰⁵ Treba ipak reći da u kontek-

101. Ta biblijska slika o Bogu dijametralno se razlikuje od slike koju o Bogu imaju deisti, za koje je Bog dalek čovjeku i nezainteresiran za njegove probleme.

102. Znakovito je u tom pogledu da prevodioci TOB-a ostavljaju mogućnost da se naš redak prevede na slijedeći način: „Ja sam Gospodin, Bog tvoj, jer sam te izveo iz zemlje egipatske. . .” (TOB, Ancien Testament, 167, b. t).

103. LA BIBLE DE JÉRUSALEM, Paris 1975, prevodi „preda mnom” („devant moi”); to isto čine i prevodioci TOB-a, samo s drugim riječima („face à moi”); EINHEITSÜBERSETZUNG (Katholische Bibelanstalt GmbH), Stuttgart 1980, prevodi „pored mene”, „uz mene” („neben mir”).

104. Tako B.S. CHILDS, Exodus, 402 sl.; A. FANULI, L' alleanza al Sinai (Es 10-40), u: Il Messaggio della salvezza, III, 505; A. PENNA, Deuteronomio (Marietti), Rim 1976, 102.

105. Tako LA BIBBIA DI GERUSALEMME (EDB), Bologna 1977, 166, b. 20,3, s napomenom da će do izričitog nijekanja opstojnosti drugih bogova doći tek kasnije (usp. Pnz 4,35). Mislim da u tom smislu treba shvatiti i bilješku u TOB-u, koja glasi: „Le Seigneur proclame son droit à être reconnu par Israël, à l' exclusion de toute autre divinité” (167, b. u).

stu prve zapovijedi nije dovoljno govoriti samo o monolatriji, čak i kad se nadoda da je ona dinamična, tj. da je nagovjestiteljica monoteizma. Zapovijed već sadrži u sebi na jezgrovit način sav potonji razvoj kristalno jasnoga biblijskog monoteizma. U stvari, sav taj razvoj nije drugo doli podrobnija eksplikacija onoga što je već sadržano u prvoj zapovijedi kao u sjemenci.¹⁰⁶

U prvoj zapovijedi naučili smo istinu o jednom Bogu, i to Bogu koji ne trpi drugih bogova uza se. Svejedno je kako se oni zvali! Ako bilo što postavimo kao glavno u našem životu, počinjamo izdaju prema jedinome pravome Bogu. On nas je stvorio, izabrao i oslobodio, i stoga želi da naše srce pripada njemu potpuno i nepodijeljeno. Ljubav je razlog te isključivosti. Svakidašnje iskustvo nam pokazuje da prava ljubav traži srce drugoga nerazdijeljeno. Ako se zaljubljenici iznevjere jedno drugome, onda se sve ruši: sreća, radost, povezanost, zajednička budućnost. Savez se razvrgava a time nestaju i sve blagodati koje je on pružao. Budući da Bog ljubavi ne želi da se to dogodi s čovjekom, on nalaže: „Nemoj imati drugih bogova osim mene!”

Monoteizam, koji je sadržan u prvoj zapovijedi Dekaloga, odigrao je golemu pozitivnu ulogu u povijesti čovječanstva. U svjetlu te revolucionarne tvrdnje sva su druga bića, ustanove i vrednote lišeni božanske aureole i apsolutnosti, tj. relativizirani su. Na taj način se spasava i unapređuje čovjekova sloboda; u tom shvaćanju čovjek nije više dužan da se klanja i da služi mnoštvu kumira. Dok služiti i klanjati se jedinome i pravome Bogu znači za čovjeka kraljevati, služiti kumirima znači robovati.

Kad je jednom u svjetlu prve zapovijedi priroda bila razbožanstvenjena, čovjeku je bilo slobodno eksperimentirati i na taj način otvoreno je zeleno svjetlo za prirodoznanstveni i tehnički napredak. Nije slučajno, stoga, da su težnje za slobodom i prirodoznanstveni napredak imali svoje najsnažnije izvorište baš u kulturama i civilizacijama gdje se biblijska misao najsnažnije udomila.

Treći važni doprinos biblijskog monoteizma sastoji se u tome da je „svijest o jednom Bogu stvorila svijest o jednom svijetu i jednom čovječanstvu”.¹⁰⁷ Dosljedno tome, tu se nalazi pravo izvorište ideje o sveopćem bratstvu i jednakosti sviju ljudi. Naime, upravo jer svi mi ljudi imamo jednoga i istoga Oca, svi smo mi braća i jednaki. Ako nema istoga Oca, nema ni braće!.¹⁰⁸ Isus to Božje očinstvo, koje je izvor sveopćeg bratstva, posebno naglašava u svom evanđelju (usp. Mt 6,9).

106. Usp. G. AUZOU, Dalla servitù, 231.

107. J.C. RYLAARSDAM-J.E. PARK, Exodus, 981.

108. Usp. CONFÉRENCE ÉPISCOPALE DE BELGIQUE, Livre de la Foi (Desclée), Bruxelles 1987, 23.

3. Upućeni na Boga

Prve stranice Biblije obznanjuju nam da je čovjek stvoren na sliku i priliku Božju (Post 1,27). Drugim riječima, to znači da je određen za subesjedništvo i zajedništvo s Bogom i da samo u tom zajedništvu može ostvariti svoju ljudsku puninu, dostići puni ljudski uzrast. Tu se nalazi razlog čovjekove sunaravne otvorenosti prema Bogu, prema Apsolutnome. Nešto slično kao što vode-tekućice teže i čeznu da se što prije vrate k svom izvoru, k moru, tako i mi ljudi čeznemo za svojim izvorom, za svojom slikom, za Bogom. Kako je divno tu istu misao izrazio veliki sv. Augustin: „Za sebe si nas stvorio, o Bože, i nemirno je srce naše dok se ne smiri u Tebi”.¹⁰⁹ Upravo u toj otvorenosti i težnji za Bogom nalazi se najljudskije ljudsko u čovjeku.

Naš Bog nije htio u svojoj apsolutnoj sreći i samodostatnosti ostati kod sebe samoga. On je stvorio čitavi svemir kao ogledalo i trag svoje moći, svoje dobrote i mudrosti.¹¹⁰ Čudesna zakonitost, otajstvenost i ljepota koje razotkrivamo u čovjeku i cijelome svemiru, upućuju nas na svemoćnog i mudrog Tvorca, na Boga. Čudesnost zvjezdanog neba, divno cvijeće i mirisne livade, čarobni žubor gorskih potoka, raspjevane šume i očaravajuća ljepota planinskih vrhunaca, sve to spontano budi u duši normalna i zdrava čovjeka usklik: „Oh, kako svemoćan, mudar i divan mora biti Bog, Stvoritelj svih tih ljepota i čudesnosti!” Dakle, već nam sama priroda govori o Bogu, upućuje nas na nj.

Bog je stvorio čovjeka na svoju sliku, kao biće koje može biti njegov subesjednik, koje na sebi odražava nešto od Božje veličine. Dosljedno tome, Bog se objavljuje i u onome što ljudi čine i stvaraju na ovoj zemlji: u ljudskoj povijesti od početka pa sve do naših dana. Fantastični rezultati do kojih je čovjek došao u razotkrivanju svoga vlastitog otajstva i otajstava svemira, i začuđujući tehnički napredak koji je time povezan, bjelodano nam obznanjuju da čovjek nosi u sebi varnicu božanskoga, stvarateljskoga. Razmišljanja o tim stvarima neizbježno nas suočavaju s pitanjima o Bogu.

Čovjek uvida svoje granice. Osjeća da nije na početku samoga sebe ni svoje moralne svijesti. Nije on onaj koji suvereno odlučuje što je dobro a što zlo.¹¹¹ On razotkriva u sebi glas savjesti koji mu kaže što treba činiti a što izbjegavati. Taj ga glas prekora ukoliko mu se čovjek ne pokorava. Sve to čovjeka upućuje na jednog Zakonodavca koji je taj tajanstveni glas utisnuo u naše savjesti. Drugim riječima, upućuje ga na Boga.

Bog nam se objavljuje i susreće nas i u drugim događajima i doživljajima našega života. Utom smislu Juan Arias vrlo lijepo primjećuje. „Bog je u tvom praznom životu. Bog je sve ono čime bi ga htio ispuniti. . . Bog je u svemu što bi ti htio ovjekovječiti. Na vratima je svakog razočaranja. U nevidljivim je rukama u

109. Con. I, 1; Pl 3,661.

110. Usp. G. AUZOU, Dalla servitù, 234; O.H. PESCH, Gebote, 34.

111. To je odiskonska čovjekova napast, ali je to izvan njegove domene (usp. Post 3).

koje ne vjeruješ, ali koje bi htio sresti pune povjerenja, topla povjerenja, elektrizirane osjećajem što se opire prolaznosti. . . On je ono što se ne može izraziti, ali što osjeti svaki čovjek pri prvom smiješku svog djeteta. . . Bog je u svjesnoj ili nesvjesnoj nadi vječnosti, što te svaki put zahvati, kad posljednji put poljubiš ledeno čelo osobe, koju nisi mogao ni zamisliti mrtvom. . . U svakom pokretu ljubavi. U svakoj ruci koja se otvara dobroti. . . Bog je u tajanstvenoj snazi koja nas podržava u životu, . . . , koja sprečava samoubojstvo nakon dramatičnih trenutaka života, krutih i najtragičnijih gorčina. . . Bog je iza svakog bola, iza svakog mučeništva, agonije, gorčine, . . . , nepravde i bijede. U tajnoj, pročišćenoj želji da bi uskrsnuće bilo istinito".¹¹² S njim se susrećeš kad tragaš za istinom, za ljubavlju, za srećom, za smislom.

Bog se objavljuje u ljudskoj povijesti, i na poseban način objavio se u povijesti Izraela. Konačno on se objavio u Isusu Kristu na najsavršeniji način, tako da je u njegovim ustima potpuno istinita riječ: „Tko mene vidi, vidi Oca” (Iv 14,9). Dosljedno tome, susret s poviješću Izraela, i na poseban način susret s Isusom iz Nazareta, upućuje čovjeka na Boga, raspretava u čovjeku neizostavno pitanja o Bogu.

Unatoč svemu tome što smo gore iznijeli, mora se ipak priznati da nam Bog i dalje ostaje „Deus absconditus” (sakriveni Bog). Naime, na području vjere u Boga nema matematičke sigurnosti. Ali nakon svega ostaje mnogo veća nesigurnost nevjerovanja. U stvari, i vjernik i nevjernik svaki sa svoje strane doživljavaju časove sumnje i časove vjere. Razlika je samo što se jedan opredjeljuje za vjeru a drugi za nevjeru. Našavši se u takvoj situaciji, veliki Pascal se ovako opredijelio: „Ja vežem svoju sudbinu uz Boga. . . Ja pri tome ne mogu ništa izgubiti, a sve mogu dobiti”.¹¹³

Kao razumna i duhovna bića mi neizbježno postavljamo sebi pitanja o Bogu. Ali, jer nemamo odvažnosti za odlučnu vjeru i pouzdanje u Boga, jer se radije želimo pouzdavati u same sebe i u kumire koje smo napravili, mi često izbjegavamo Boga, ne želimo se s njim baviti, zatumljujemo pitanja o njemu koja se spontano rađaju u našem srcu. Prihvaćati i živjeti prvu zapovijed uključuje u sebi u prvom redu ove dvije stvari: 1) držati pitanje o Bogu i njegovoj stvarnosti najvažnijim od svih pitanja u našem životu; 2) moliti se Bogu. A osnovni oblik molitve Bogu glasi: „Vjerujem u tebe”.

4. Pravi Bog

Prva zapovijed nalaže da u svojem životu trebamo imati samo jednoga Boga. U egzistencijalnom smislu Bog je biće koje može opravdati i protumačiti naše postojanje i postojanje svijeta; to je Netko u koga stavljamo sve svoje pouzdanje i

112. J. ARIAS, Bog u koga ne vjerujem. Navedeno prema K. KARIN (ur.), Dobri pastir (1973), 108-113.

113. Navedeno prema: K. KARIN, Dobri pastir (1973), 78.

sigurnost; Netko od koga iščekujemo istinsko ispunjenje i usrećenje; Netko tko našem životu može dati sadržaj i smisao.¹¹⁴ A sve to može u potpunosti ispuniti samo pravi Bog, Bog Biblije, Bog Isusa Krista. Zato nas prva zapovijed poziva da u tog Boga stavimo sve svoje pouzdanje, a ne u nešto drugo što ne zaslužuje naše povjerenje! Samo on nas može čuti, razumjeti, biti nam potpora, voditi nas, ljubiti nas. A to mnogo znači. Tada su čovjekov život i smrt u dobroj ruci. Jer Bog postoji, ništa nije uzaludno i besmisleno u našem životu. Jer znamo za toga pravog Boga, ne trebamo imati nikakva straha. Jer postoji taj Bog, mi smo oslobođeni od potrebe da stvaramo svoje vlastite bogove, da im se klanjamo i da im služimo. Taj Bog nas oslobađa od idola i straha pred njima; on nam podaruje puninu života.

Premda se deklariramo vjernicima, katkad živimo kao pravi ateisti: uopće ne računamo s Bogom. To se događa, npr., kad se osjećamo i kad se ponašamo tako kao da je čitavi život bez dubljeg smisla. Ako je osnovni osjećaj našega života pesimizam i žalost, to znači da ne živimo zbiljski stvarnost prve zapovijedi.

Od vremena do vremena, posebno u tragičnijim trenucima, čovjeku se spontano nameću pitanja: otkuda smo? kamo idemo? zašto smo stvoreni? koji je smisao našega života? da li se isplati ovaj život koji samo smrću može završiti? postoji li neka stvarnost koja može unijeti svjetlo, smisao i sreću u naše postojanje? Prva zapovijed kaže da ta stvarnost postoji i da se zove Bog. Dakle, vjera u Boga je najbolji i jedini zadovoljavajući odgovor na ta temeljna i mučna pitanja koja sebi neizbježno postavljamo. Prihvaćati i zbiljski živjeti prvu zapovijed, znači živjeti tako da naš život ima duboki smisao i onda kad je prepun križeva. To znači zbiljski vjerovati da Bog stoji iza našega života.

Kako vidimo, bez prve zapovijedi Dekaloga duša bi nam bila bez vjere. Život bi tekao prema kraju bez Boga, a smrt se bližila bez ikakve utjehe i nade. U takvom ozračju ljudsko življenje bi se pretvorilo u goroku dolinu suza. Unatoč tome, suvremeni čovjek uvučen u igru potrošačkog društva za dobitkom i užitkom gubi radost, duševni mir, sigurnost pa čak i vjeru u Boga. Kao da je slijep čovjek stavlja svoju sigurnost u stvari umjesto u Boga. Tu se nalazi osnovna frustracija suvremenog čovjeka.

5. Ateizam

Nakon dugog i tegobnog traganja za istinom, srećom i smislom, Augustin je došao do zaključka da čovjek može naći čvrsto i stalno uporište jedino u Bogu, da samo Bog može dati duboki smisao čovjekovu življenju, djelovanju i umiranju. Samo to Apsolutno biće može do kraja i u potpunosti zadovoljiti dubinske težnje čovjekova srca za vječnim i neprolaznim. Iz toga jasno proizlazi da samo susret s Bogom omogućuje čovjeku istinsko ostvarenje i usrećenje. Ispovijedanje vjere u

114. Usp. H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 99; W. BARCLAY, Law, 9 sl.

pravoga Boga, dakle, neizostavni je preduvjet čovjekova puninskog ostvarenja i istinskog usrećenja. Dosljedno tome, svi oni koji čovjeku obećaju sreću i osmišljenje bez Boga, ili protiv Boga, u svjetlu prve zapovijedi ukazuju se kao obmanitelji i varalice ljudi.

Već sada je posve očito da suvremeni ateizam ima neslućeno teške posljedice za čovjekovu psihu i slobodu. To je u stvari atentat na čovjeka, na njegovu cjelovitost, prelamanje čovjeka napola. Čovjek se u tom svjetonazoru od cjelovitog bića pretvara u razlomak, biva osakaćen za transcendentnost. Prisiljen je da se zaustavi na imanenciji; bezizgledno je zatvoren samo u okvire ovostranoga. Čovjek se protiv toga naravno buni; on osjeća da ne može mirno i spokojno živjeti bez nadilaženja samoga sebe, bez transcendentne protegnutosti, bez otvorenih obzora, bez sigurnosti. Time što ateistički svjetonazor ugrožava te osnovne ljudske težnje i tako zatvara čovjeku put do Boga, čovjek se raščovječuje, degradira; uništava se u njemu ono najljudskije ljudsko. I naša svijest i podsvijest to lomno registriraju. To se onda odražava u grčevitom traženju novih relativnih sigurnosti, tj. u stvaranju idola i kumira. Međutim, čovjek uvijek iznova osjeća i uviđa da mu ti bogovi ne mogu podariti sigurnost, sreću i mir; drugim riječima, oni nisu kadri nadomjestiti pravoga Boga. Čovjek je sa svojim težnjama veći od svega onoga što mu može podariti ovaj svijet. Jedina mjera njegove sreće i mira jest Bog!

6. Idolatrija

Po prvoj zapovijedi nije samo bezboštvo zapreka istinskog čovjekova ostvarenja i sreće nego također i mnogoboštvo i idolatrija. U stvari, drugi dio zapovijedi traži od nas da sva druga bića osim Boga relativiziramo, da im ne pridajemo atribut apsolutnosti. Graditi svoju sreću na kumirima, stavljati svoju sigurnost i pouzdanje u njih, vrlo je nesigurno. Dok je priznavanje i čašćenje pravoga Boga jamstvo slobode i sretnoga života, mnogoboštvo jednako kao i bezboštvo potkapa temelje te slobode i vodi neizbježno u bijedu i ropstvo. Proroci su toga bili duboko svjesni. Oni su se služili prvom zapovijedi kao ključem za tumačenje povijesti izabranog naroda. U stvari, kad se prorok obraća izraelskim sužnjima u izgnanstvu, on to čini otprilike ovim riječima: „Jer ste ostavili jedinoga i pravoga Boga i pošli za drugim bogovima, zadesila vas je ova nesreća, morali ste u ropstvo. Ako ponovno želite na slobodu, obratite se, tj. vratite se pravome Bogu”. To je događaj koji se može ponavljati na pojedincima i narodima.

Čovjek je bitno religiozno biće. Ako se ne klanja pravome Bogu, on nužno stvara svoje idole, kumire. Bogovi-idoli tada postaju novac, karijera, užitak, standard, vlast, moć, rasa, nacija, rad, napredak, znanost itd. O njima se u psalmima često s porugom govori. Prisjetimo se samo jednog mjesta: „Idoli su njihovi srebro i zlato, / ljudskih su ruku djelo. / Usta imaju, a ne govore, / oči imaju, a ne vide. . . / Takvi su i oni koji ih napraviše / i svi koji se u njih uzdaju” (Ps 115,4-8). Psalmist time želi reći da je ludo i neosnovano pouzdavati se u kumire, od njih nešto očekivati. U tom slučaju ne preostaje nam ništa drugo doli razočaranje.

Dakle, kumir je nešto što se stavlja na mjesto koje pripada samo Bogu; nešto od čega iščekujemo istinsko ispunjenje i usrećenje svoga života, a nije Bog; sve ono o čemu mislimo da našem životu može dati sadržaj i smisao, a nije Bog; sve ono što smatramo najvažnijim i najznačajnijim u svom životu, a nije Bog.

7. Aktualizacija zapovijedi

Iz svega onoga što smo gore iznijeli jasno proizlazi da je ova zapovijed i nakon tri tisućljeća još uvijek i te kako aktualna. Ona nas osposobljava za trajnu kritiku ideologija i raznoraznih apsolutizama; omogućuje nam da rušimo nove idole koji se tijekom povijesti pojavljuju i čine čovjeka robom.

Naša je zapovijed u prvom redu optužba protiv religioznog indiferentizma suvremenog društva, protiv ateizacije koja odbija široke i prozračne obzore vjere, koja guši čežnju traženja, nemir savjesti, otvorenost prema Apsolutnom.¹¹⁵ Osim toga, ta zapovijed je jednako tako optužba protiv moderne idolatrije. Naime, premda su se društvene, kulturne i religiozne prilike izmijenile, čovjekovo srce ostalo je uvijek isto: trajno je u napasti da atribute apsolutnosti pripisuje stvarima i bićima koja to ne zaslužuju. To onda postaju idoli ili kumiri. Mogu to biti: bogatstvo, seks, slava, vlast, karijera, znanost, napredak, uspjeh, rad, ljepota, naš 'ego' itd. Sv. Ivan svodi sve te kumire pod zajednički nazivnik „požude tijela, požude očiju i oholosti” (1 Iv 2,16), suvremenim rječnikom rečeno. na seks, novac i vlast-slavu. I doista, danas veliki broj ljudi drži da su seks i užitak središte života, da mogu ispuniti i usrećiti čovjeka. Drugi se opet posebno klanjaju mamoni: novcu, bogatstvu, tom bogu služe svim srcem i svim snagama; on im je najvažnija stvar u životu; od njega očekuju sreću i ispunjenje svih svojih želja; bogatstvo je sadržaj, smisao i sigurnost njihova života.¹¹⁶ Drugi su opet omamljeni slavom i strašću za vlašću. To je najveća i zadnja njihova želja. Nadaju se da će ih ona učiniti sretnima i dati sadržaj njihovu životu.¹¹⁷

Sve te stvari, koje smo gore spomenuli, mogu biti posve dobre i vrijedne; one nisu u sebi loše ili zle. Rad i uspjeh su u sebi nešto dobro i časno; jednako tako novac i blagostanje. Ljudska spolnost je dar Božji i zato u sebi dobra i sveta. Uživati život i činiti ga ljepšim, to je nešto u sebi dobro i časno. Tek kad te stvari dospiju na prvo i najvažnije mjesto u našem životu, kad ih počnemo „ljubiti iznad svega, svim srcem i svom snagom” (Pnz 6,5), dakle kad stupe na mjesto koje pripada samo Bogu, tada postaju lažnim bogovima,¹¹⁸ a mi postajemo njihovi

115. Usp. G. RAVASI, Esodo, 95 sl.

116. Isus je vrlo često upozoravao na opasnost robovanja 'mamoni' (Mt 6,21-24; 16,26; 19,16-26; usp. 1 Tim 6,9; Jak 5,4-6; Lk 24,25). Poziva nas da nikada ne dopustimo da imanje, posjed, zemaljska dobra i novac postanu cilj našega života. Ta zemaljska dobra trebaju biti i ostati samo sredstva da postignemo bilj. Veoma je ludo postati sluga stvarima, kad su sve te stvari tu da služe nama.

117. Usp. O.H. PESCH, Gebote, 19.

118. U Bibliji protiv tih idola posebno snažno piše prorok Izaija (44,9-20). Sa sarkazmom oslikava kako ljudi pred tim nemoćnim kumirima padaju na koljena i mole: „Spasi me, jer si ti moj bog” (44,17).

vim robovima. U tom slučaju stvari ne služe više nama, kako bi trebalo prema Božjem stvarateljskom naumu, nego mi služimo njima. A svaki put kad stvari i ustanove diviniziramo, one nas razočaraju, ne ispune očekivane nade. Stvari ostaju vrijedne, korisne i lijepe kad ih pustimo da budu ono što jesu. sredstva a ne cilj našega života.

Bog nas i danas preko prve zapovijedi uvjerava, a iskustvo to uvijek iznova potvrđuje, da su idoli ispraznost i ništavost, da oni ne mogu čovjeka usrećiti i pružiti mu trajnu sigurnost. Dosljedno tome, i danas su vrlo aktualne riječi koje Bog po proroku upućuje svima onima koji su se iznevjerili prvoj zapovijedi prianjajući uz kumire, a koje glase: „Dva zla narod moj učini: ostavi mene Izvor vode žive, te iskopa sebi kladence, kladence ispucane što vode držati ne mogu” (Jr 2,13). S tog razloga Bog nalaže. „Nemoj imati drugih bogova osim mene!”

B. „Ne pravi sebi urezana lika niti kakve slike. . . Ne klanjaj im se niti im služi!” (20,4).

„Ne pravi sebi urezana lika niti kakve slike onoga što je gore na nebu ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom. Ne klanjaj im se niti im služi. Jer ja, Jahve, Bog tvoj, Bog sam ljubomoran, koji kažnjavam grijeh otaca onih koji me mrze – na djeci do trećeg i četvrtog koljena, a iskazujem ljubav tisućama koji me ljube i vrše moje zapovijedi” (20,4-6).

Tako doslovce glasi Božja zapovijed, a naše crkve pune-puncate slika i kipova. U takvoj situaciji čovjeku se spontano nameće pitanje: što onda znači ta zapovijed i kako je treba shvatiti? Ovaj dio zapovijedi obično se izostavlja u katekizmima. Ljudi drže da su se povijesne prilike i shvaćanje slika i kipova izmijenili i da danas nema nikakve opasnosti za kršenje te zapovijedi. Smatraju stoga da je suvišno o njoj govoriti. Međutim, mi ćemo vidjeti da nam taj dio prve zapovijedi ima što reći i danas.

1. Slike i kipovi

U Bibliji se često govori sa sarkazmom o bogovima koji imaju oči, a ne vide, koji imaju uši, a ne čuju (Pnz 4,28; Ps 135,15-17; Jr 10,1-16; Iz 40,18-20; 41,7-19; 46,1-7; Ps 115,4-8; Bar 6; Mudr 13-15). Kad se promatra s tog gledišta, izgleda ludo štovati kumire. Međutim, nije teško shvatiti i predočiti kako je do toga došlo. Naime, naravna je težnja svih ljudi da se na području religije služe simbolima. Čovjeku je teško častiti Boga koga ne vidi. Da bi lakše o njemu mogao misliti, čovjek je napravio neki lik koji je predstavljao Boga. Prvotno se, dakle, slike i kipove, koji su predstavljali Boga, nije držalo Bogom, nego nečim što njega predstavlja, što nas na nj upućuje i podsjeća. Njihova je zadaća bila da nam olakšaju put prema onome što predstavljaju. Ipak treba priznati da slike i

kipovi nose istodobno sa sobom i opasnost da nas zaustave na pola puta; u stvari, umjesto da budu i ostanu samo smjerokazi i podsjetitelji, zna se dogoditi da oni počnu dominirati i namećati se. Na taj način slika i kip mogu postati konkurent samog božanstva koje predstavljaju. Tako se s vremenom počelo štovati simbole umjesto stvarnosti koje su oni označavali; drugim riječima, došlo se do idolatrije.¹¹⁹ Upravo to ovaj drugi dio prve zapovijedi želi spriječiti.

U ovom kontekstu može se postaviti pitanje da li naša zapovijed zabranjuje pravljenju slika i kipova drugih bogova ili samoga Jahve. OBINK je držao da tu nije posrijedi zabrana Jahvinih slika i kipova, nego radije zabrana slika i kipova drugih bogova. Kao glavni dokaz za to on navodi Jahvinu ljubomoru. Kako bi, pita se on, Jahve mogao biti ljubomor na svoju vlastitu sliku? Međutim, G. von RAD nepobitno je dokazao da se tu radi baš o zabrani Jahvinih slika.¹²⁰ To nedvosmisleno potvrđuje i činjenica da se u Hramu, kroz njegovu višestoljetnu povijest, nikada nije nalazila Jahvina slika ili lik.¹²¹ S druge strane, pravljenje slika i kipova drugih bogova zabranjeno je već prvim dijelom zapovijedi: „Nemoj imati drugih bogova osim mene!”

2. Osnovna poruka zapovijedi

Na prvi pogled izgleda kao da je posrijedi radikalna zabrana svake likovne umjetnosti na religioznom području općenito i posebno na području kulta. Međutim, ako se pozornije promotri tekst, lako se može uvidjeti da se zabrana ne odnosi na pravljenje religioznih slika i kipova kao takvih, nego na njihovo diviniziranje, na kultno čašćenje tih predmeta.¹²² Dakle, naša zapovijed suprotstavlja Boga i slike kojima se iskazuje kult kao Bogu, pa makar se radilo i o Jahvinim slikama

119. Usp. G. AUZOU, *Dalla servitù*, 232 sl.; W. BARCLAY, *Law*, 11-13. Sličnim procesom došlo se i do diviniziranja prirode. Ne bismo se smjeli zaustaviti na ljepotama i čudesnostima koje razotkrivamo i susrećemo u prirodi, nego bi nas one trebale upućivati na onoga koji je sve to stvorio.

120. Vidi opširnije o tome: B.S. CHILDS, *Exodus*, 406.

121. Ta židovska strogost naspram slikama i kipovima na religioznom području zapanjivala je poganske narode. U vrijeme nasilne helenizacije za Antioha IV., kao i u vrijeme rimskih prokuratora u prvom stoljeću, opsluživanje te zapovijedi pricinjalo je vjernim Židovima velike neprilike, čak ih je često dovodilo do mučeništva. Za taj njihov strogi stav prema slikama i kipovima, vrlo je dragocjena i slijedeća informacija rimskog povjesnika Tacita: „Mojsije, da bi osigurao vjernost svoga naroda u budućnosti, ustanovio je nove obrede koji su protivni obredima drugih smrtnika. Kod njih je profano ono što je kod nas ovdje sveto. . . Židovi pripuštaju samo jednoga boga, do koga se stiže jedino duhom. Za njih su dakle profani oni koji čine bogove u slici od propadljivih materijala. . . Po njima, uzvišeni i vječni niti se može imitirati niti je smrtan. Dosljedno tome, oni ne dopuštaju nikakvo materijalno predstavljanje (boga) u svojim gradovima kao i u svome hramu” (*Historiae*, 1. V, c. 4 i 5). U tom pogledu Izrael se razlikuje i izdvaja od svih drugih naroda koji su ga okruživali.

122. Usp. W. BARCLAY, *Law*, 11; G. AUZOU, *Dalla servitù*, 232; A. PENNA, *Deuteronomio*, 102.

(usp. Izl 20,23; 34,17).¹²³ To nedvojbeno proizlazi i iz samog teksta zapovijedi: „Ne klanjaj im se niti im služi!” Takvo shvaćanje i tumačenje ovoga dijela prve zapovijedi podupire i sama činjenica što se kao razlog zabrane navodi Božja ljubomora: „Jer ja, Jahve, Bog tvoj, Bog sam ljubomoran”. Iz toga jasno proizlazi da štovanje slika zadire na područje Božje prerogative, iako se u tekstu ne kaže podrobnije na koji način to biva.¹²⁴ Već je sv. Toma tako shvaćao i tumačio našu zapovijed. On izriječno piše: „Nije zabranjeno praviti kip ili sliku, osim ako ih se štuje kao bogove”.¹²⁵ To znači da naša zapovijed zabranjuje svaki idolatrijski simbol.

Iz onoga što smo gore rekli jasno proizlazi da je drakonska zabrana pravljenja slika i kipova imala u početku prije svega antiidolatrijski cilj, tj. da zaštiti vjeru u jednoga Boga, i da spriječi eventualne asimilacije s poganskim pučanstvom u Palestini. Pomiješan i okružen poganskim narodima, Izrael se odista nalazio u takvoj opasnosti.¹²⁶ Međutim, kada je opasnost krivog razumijevanja slika i kipova prošla, ni židovstvo ni kršćanstvo nisu imali ništa protiv upotrebe slika i kipova na religioznom i kulturnom području. Ako je to i bila prvotna svrha zapovijedi, nije i jedina. Naša zapovijed sadrži i druge važne teološke vidove, koje u onome što slijedi želimo iznijeti na vidjelo.

Vjerojatno u pozadini zabrane pravljenja Jahvinih slika i kipova stoji poimanje, koje je bilo tipično za istočnjačku simboliku i vrlo prošireno u starome svijetu, a po kojemu slike i kipovi stoje u tijesnoj vezi s bićem koje predstavljaju; smatralo se da su oni nosioci fluida samoga božanstva, i kao takvi uspješni magijski posrednici njegove nazočnosti.¹²⁷ Polazeći s tog gledišta, vjerovalo se da se pomoću slike ili kipa može ovladati božanstvom i služiti se njime u svoje vlastite svrhe, tj. da se osigura blagoslov i zaštita dotičnog božanstva.¹²⁸ Upravo pro-

123. Čak je i brončana zmija bila razrušena, jer je na kraju postala predmet praznovjernog kulta (Br 21,4-9; 2 Kr 18,4); isto se dogodilo i sa zlatnim teletom (Izl 32).

124. Usp. B.S. CHILDS, Exodus, 406

125. Summa Theologiae I^a-II^{ae}, q. 100, art. 4: „Facere sculptile vel similitudinem non est prohibitum nisi secundum hoc, ut non colantur pro diis”. Dakle, naša zapovijed ne zabranjuje likovnu umjetnost ni na području kulta, samo uz uvjet da se te predmete ne divinizira. Takvo tumačenje ove zapovijedi napunilo je naše crkve i domove religioznim slikama i kipovima. Ono je bez sumnje mnogo pridonijelo zaboravu te zapovijedi, koja je gotovo iščezla iz katekizama.

126. Usp. G. AUZOU, Dalla servitù, 233; G. STEMBERGER-M. PRAGER (ur.), Die Bibel I (Andreas Verlag, Salzburg 1975, 466).

127. Proučavajući religije staroga Bliskog istoka pod tim vidom, K.H. BERNHARDT je došao do zaključka da se ni kod njih slika ne poistovjećuje sa samim božanstvom, nego je ona radije služila kao „medij za funkcioniranje božanskog duha” (B.S. CHILDS, Exodus, 408; usp. G. BARBAGLIO, Decalogo, 209).

128. Usp. G. BARBAGLIO, Decalogo, 210; W.J. HARRELSON, Ten Comandments, 570; M. NOTH, Esodo, 201; G. WEBER, Gebote, 27. —Očito je da su Izraelci imali jaku sklonost da naprave „boga koji će ići pred njima” (Izl 32,1), i tako su se iznevjerili drugom dijelu prve zapovijedi. Željeli su posjedovati idola, tj. predmet koji —iako nije Bog— čini Boga na neki način vidljivim i dohvatljivim. To je značilo odbaciti slobodnog i nevidljivog Boga koji se objavio na Sinaju, a praviti boga kojim se može raspolagati po miloj volji (usp. TOB, Ancien Testament, 185, b. v).

tiv toga i takvoga poimanja Boga ustaje naša zapovijed. Ona želi reći Izraelcima da ne smiju niti pokušati imati vlast nad svojim Bogom. Stvari ovoga svijeta stoje nam na raspolaganju; Bog nam nije na raspolaganju u smislu da bismo s njim mogli dirigitirati po miloj volji; nad njim se ne može zagospodariti i staviti ga u službu ispunjanja naših želja i hirova. Ukratko, naša zapovijed želi naglasiti da Jahve nije predmet koji bi se moglo instrumentalizirati; njega se ne može siliti na blagoslov; on ostaj uvijek slobodan i suveren.¹²⁹ Dakle, naša zapovijed ima za cilj da zaštiti Jahvinu slobodu i suverenost. Ona je mnogo doprinijela očuvanju ispravnog pojma o Bogu Biblije.

Iako to nije u prvom planu, ipak treba priznati da zabrana pravljenja Jahvinih slika i kipova naglašava i Jahvinu transcendentnost.¹³⁰ Na taj se način Izraelcima daje do znanja da je Bog potpuno drukčiji od svijeta, da nije dio ovoga svijeta; on je iznad svega stvorenoga; sve nadvisuje i nadilazi; ni s čim se u ovome svijetu ne može usporediti. Nijedno od stvorenih bića ne može prevesti i izraziti na adekvatan način Božje biće. Stoga je zabranjeno pokušati Boga predstaviti i predočiti pomoću slika ovozemaljskih stvorenja.¹³¹ U stvari, nemoguće je materijalno predočiti ono što je neizrecivo i nedohvatljivo. Dakle, u ovom dijelu prve zapovijedi dolazi do izražaja uzvišeni pojam biblijskog Boga: on je transcendentan i nematerijalan.¹³² Taj Bog se ne može fiksirati, lokalizirati, ograničiti jednim likom, vezivati uz jednu sliku. Izraelov Bog je osoba koja putuje sa svojim narodom. Odatle jasno proizlazi da je izraelska religija bitno osobna, dinamična, tj. da nije statična, da se ne da svesti na predmete, da nije magijska.

Kad pisac knjige Ponovljenog zakona govori o događajima na Sinaju, on naglašava da se tom zgodom Bog objavio isključivo po svojoj riječi, a ne u slikama i videnjima. U vezi s tim piše: „Isred ognja Jahve je govorio vama; čuli ste zvuk riječi, ali lika niste nazreli – ništa osim glasa” (Pnz 4,12). Taj sveti pisac upravo u tome nalazi razlog zabrane pravljenja Jahvinih slika i kipova: „Pazite dobro! Onoga dana kad vam je Jahve govorio. . . isred ognja na Horebu, niste vidjeli nikakva lika, da se ne biste pokvarili te da ne biste pravili sebi kakva klesana lika. . .” (Pnz 4,15 sl.). Dakle, slike bi bile neprimjeren odgovor na način Božjeg očitovanja koje se ostvarilo prvenstveno putem riječi. Po našem autoru, riječ je povlašteno sredstvo objave i susreta s Bogom. Biblijski Bog se objavio ne u statičnoj slici, već u dinamičnosti svoje riječi i povijesti. Naša zapovijed štiti taj Božji način ulaska u sferu ljudskog života.¹³³ Sve nam to pokazuje da je biblijska religija bitno religi-

129. Usp. O.H. PESCH, Gebote, 31; G. RAVASI, Esodo, 93; H. SCHUENGEL-STRAUMANN, Decalogo, 106; G. WEBER, Gebote, 27.

130. Protiv Barbaglio-a i Noth-a koji isključuju tu dimenziju (Decalogo, 209; Esodo, 201).

131. Usp. A. FANULI, L' alleanza, 508; O.H. PESCH, Gebote, 31; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo 109.

132. Usp. A. PENNA, Deuteronomio, 103. To nipošto ne isključuje da se stvorenjima služimo kao sredstvima koja nas vode i upućuju na Boga. Ona su jedan vid objave Boga, jednako kao i Božji zahvati u povijesti čovječanstva, i posebno u povijesti Izraela.

133. Usp. B.S. CHILDS, Exodus, 408 sl.; G. BARBAGLIO, Decalogo, 210.

ja riječi. Dosljedno tome, tu se odnos s Bogom zasniva prvenstveno na 'slušanju', a ne na 'gledanju'. Prizivna i uporišna točka za Izraela ostaje riječ Božja!¹³⁴

Ako je čovjeku i zabranjeno praviti sliku Božju, ipak je istina da je čovjek stvoren na sliku i priliku Božju (Post 1,27). Pozvani smo stoga da u svakom čovjeku otkrivamo i prepoznajemo tu sliku Božju. To nas čuva od napasti da pravimo dovršenu, statičnu sliku o Bogu. Naime, čovjek je dinamično biće, biće koje se pojavljuje uvijek u novim izdanjima i koje nas tako uvijek iznova stavlja pred nova pitanja i zadatke. To isto, samo u daleko većoj mjeri, vrijedi i za božansko biće. Dosljedno tome, naša slika o Bogu mora ostati trajno otvorena za nove uvide, dopune i ispravke.¹³⁵ To znači da naša zapovijed zabranjuje pravljenje statične slike o Bogu.¹³⁶

Kad je jednom Bog postao čovjekom (Iv 1,14), u Isusu Kristu dobili smo savršenu „sliku Boga nevidljivoga” (2 Kor 4,4, Kol 1,15). Stoga, tko je susreo i vidio Isusa, susreo je i vidio samoga Boga (Iv 14,9). Suobličavajući se po milosti slici utjelovljenoga Sina Božjega, čovjek se sve više preobražava u savršenu sliku Božju (2 Kor 2,18; Kol 3,10).¹³⁷ Odsada se sve naše slike o Bogu moraju ovjeravati i preispitivati na savršenoj Božjoj slici, na Isusu Kristu. Svaka naša slika o Bogu, koja nije uskladu sa slikom Božjom koju nam daje Isus, ona je krivotvorenje slike Božje.¹³⁸ Drugi dio prve zapovijedi, dakle, zabranjuje nam da brkamo svoje slike o Bogu sa samim Bogom. Ta zapovijed je trajna kritika naših krivih predodžbi o Bogu.

3. Ljubomorni Bog

Kao razlog zabrane pravljenja Jahvinih slika i kipova navodi se njegova ljubomora: „Jer ja, Jahve, Bog tvoj, Bog sam ljubomoran”. Ta nas izjava ne smije šokirati. Trebalo bi nas iznenaditi i šokirati kad bismo našli da piše: „Ja sam Bog

134. Potrebno je i danas svratiti pozornost na tu bitnu značajku biblijske religije, jer se sve više ide u potragu za „viđenjima” i „velikim znakovima”.

135. Usp. G. RAVASI, *Esodo*, 94; O.H. PESCH, *Gebote*, 41.

136. Nije dozvoljeno da se fiksira, da se ukruti slika Božja, tj. da napravimo jednu jedincatu, nepromjenjivu i jednom zavazda utvrđenu sliku Božju. Naprotiv, potrebno je da ta slika ostane uvijek otvorena, da se ostavi mogućnost Bogu da nas on u svojoj slobodi uvijek iznova može iznenaditi. To pokazuje da čovjek ni na tom području ne može raspolagati Bogom, jer je Bog veći od svih naših predodžbi o njemu.

137. Opširnije o tome: M. VUGDELIJA, *Odgovori za ljudsko dostojanstvo kroz vjernost Kristu i evanđelju*, u: SB 1(1987), 17-19.

138. Nekom je zgodom jedan psiholog, u okviru jedne vježbe, zatražio do nazočnih kršćana, među kojima je bilo i svećenika i teologa, da na slikovit način izraze kako oni zamišljaju Božje oči. Zastrašujuće je kako duboki strah pred Bogom izlazi na vidjelo iz tih slika. Boga se tu više ne vidi kao dobrog i milosrdnog Oca, koji nas ljubi, oslobađa i usrećuje, nego kao okrutnog tiranina koji nas sputava svojim zahtjevima i koji utvrđuje naše predrasude. Protivljenje takvim krivim predodžbama o Bogu sigurno je jedan od važnih vidova naše zapovijedi (usp. O.H. PESCH, *Gebote*, 128).

indiferentan". U stvari, prava ljubav i zdrava ljubomora idu zajedno!¹³⁹ Ljubav ne trpi polovičnost i podijeljenost. Ako do toga dođe, onda se spontano rađa ljubomora. Kao svi pravi zaljubljenici ni Bog ne podnosi bogova-rivala. Dosljedno tome, kad narod okreće Bogu leđa i prijanja uz druge bogove, to izaziva Božju ljubomoru.¹⁴⁰ Ta je ljubomora posljedica Božje ljubavi prema njegovu narodu. U stvari, Jahve je ljubomoran, jer strastveno ljubi svoj narod i očekuje da mu narod uzvrati tu ljubav.¹⁴¹ Dakle, kad Biblija govori o ljubomornom Bogu (usp. Izl 34,14; Pnz 4,24; 6,14 sl.; 32,16.21; Ps 78,58), ona ne želi reći drugo doli naviještati radikalnu Božju ljubav prema čovjeku s kojim on želi biti povezan. Iz toga proizlazi da je 'ljubomora' važni Božji atribut.¹⁴² U stvari, Božja ljubomora je izraz njegove svetosti. To potvrđuju i slijedeće riječi Pisma: „Jer je on Bog sveti, Bog ljubomorni, koji ne može podnijeti vaših prijestupa ni vaših grijeha!” (Još 24,19; usp. još Ez 39,25; Iz 43,13; 47,4, 48,17; 49,17).¹⁴³

Dalje se u tekstu kaže da taj ljubomorni Bog "kažnjava grijeh otaca na djeci do trećeg i četvrtog koljena, a iskazuje ljubav tisućama koji ga ljube i vrše njegove zapovijedi". Ta nas izjava na prvi mah skandalizira. Ona bi za nas i trebala biti skandalozna ukoliko bismo je shvaćali i tumačili u smislu izravnog kažnjavanja djece zbog krivice njihovih pređa. Takvo shvaćanje i tumačenje našeg teksta bilo je zazorno već i za starozavjetne pisce (Pnz 7,10; 24,16; Jr 31,29-30; Ez 18,2 sl.), a Isus ga izričito odbacuje (usp. Iv 9,1-4). U svim tim navedenim tekstovima naglašava se osobna odgovornost svakog pojedinca i svakog pokoljenja za svoju vlastitu sudbinu. To dolazi na vidjelo već i u formulaciji prve zapovijedi; u stvari, prema tom tekstu kazna i blagoslov su nasljedni samo ako potomci ustraju u negativnom ili pozitivnom stavu svojih pređa.¹⁴⁴

139. Ljubomora se može opisati „kao strah da se izgubi ljubav (privrženost) partnera” (J. MUELLER, *Gelosia*, u: H. GASTAGER –ur.–, *Dizionario di antropologia pastorale –EDB–*, Bologna 1980, 464).

140. „Kazati da je Bog ljubomoran, to znači tvrditi da njegova ljubav ne podnosi takmaca; on nije ljubomoran na ljude, nego je ljubomoran na druge bogove koje bi se željelo njemu pridružiti” (TOB, *Ancien Testament*, 189, b.Q).

141. Usp. G. AUZOU, *Dalla servitù*, s. 234; A. REBIĆ, *Grijeh, zakon i oslobođenje u SZ-u i u židovstvu*, u: BS 1-2(1976)35; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, *Decalogo*, 100.

142. S pravom stoga R. De VAUX naglašava da ljubomora „predstavlja, zajedno s prvom zapovijedi, osnovni i prvotni vid jahvizma: Jahve je isključivi i ljubomorni Bog” (*Theologie des Alten Testaments I*, München 1957, 432).

143. Iz svega onoga što smo gore iznijeli proizlazi da se ljubomora može vrednovati i pozitivno. U stvari, zdrava ljubomora i prava ljubav idu zajedno; ona je izraz ili dokaz te ljubavi. Ljubomora proistječe iz težnje da ljubav bude trajna. Poput budnog čuvara, ona nastoji osigurati trajnu odanost i vjernost obaju partnera u zajednici; kao alarmne lampice ukazuje na opasnost za mir i sreću bračnih drugova; reakcija je na gubitak ljubavi i privrženosti voljenih osoba. Međutim, ljubomora može biti i plod čovjekove bolesne psihe. Ljubomorna osoba neprekidno nadzire ponašanje voljene osobe i često najmanju nestvarnu sumnju u njezinu vjernost osjeća kao uvredu vlastite osobe. U tom slučaju alarmne lampice pokazuju crveno svjetlo, iako ne prijete nikakva opasnost. Takva bolesna ljubomora ometa i razara ljubav među bračnim drugovima. Umjesto mirne luke i kutka raja, obiteljska zajednica se pretvara u pakao.

144. To vrlo lijepo uočavaju i naglašavaju prevodioci TOB-a (*Ancien Test.*, 167, b x).

Ovaj dio prve zapovijedi samo je jedan od brojnih načina da se izrazi tijesna solidarnost među ljudima, tj. međusobna odgovornost jednih za druge. Pokoljenja su povezana jedna s drugima i međusobno se uvjetuju, kako u dobru tako i u zlu. To se ovdje izražava kao zakon Božji.¹⁴⁵ Taj zakon naglašava da posljedice prekršitelja Božjih zapovijedi imaju neizbježno odražaj i na njegove potomke; on će tijekom života osjećati na sebi i na svojim potomcima posljedice svoga udaljenja od Boga. Jednako se tako i opsluživanje Božjih zapovijedi pokazuje blagosovonosno i za potomke. I u jednom i u drugom slučaju ističe se da naši čini, kako negativni tako i pozitivni, imaju uvijek komunitarnu dimenziju: ne ograničavaju se samo na izvršitelja, nego se odražavaju nužno i na one s kojima se živi zajedno.¹⁴⁶

4. Aktualizacija zapovijedi

Svatko od nas nosi u sebi opasnost pravljenja Božjih slika. Čovjek je uvijek u napasti da napravi „boga” po svom vlastitom kroju, po vlastitom viđenju, po vlastitom ukusu i želji, „boga” kojega se prilagođuje sebi; taj „bog” je onda naš vlastiti proizvod, odraz nas samih, a ne pravi Bog. Mi tu zamišljamo Boga onako kako bismo ga mi željeli imati, a ne kakav on uistinu jest. Idući tom linijom, ljubitelji vina stvorili su Bakha a mekoputnici Veneru kao svoje zaštitnike i opravdatelje; vlastodršci su poimali Boga kao branitelja postojećeg režima, a posjednici kao jamca privatnog vlasništva, bez obzira na koji je način to vlasništvo stečeno. Oci II. vatikanskog koncila otvoreno priznaju da su te krive slike o Bogu pogodovale širenju ateizma.¹⁴⁷ Naša zapovijed nas poziva da uvijek iznova preispitujemo svoju sliku o Bogu;¹⁴⁸ potiče nas da svoj duh i srce oslobodimo od napasti pravljenja vlastitih bogova i da prihvatimo pravoga Boga, Boga Biblije.

Trebamo priznati, s druge strane, da svaka naša slika i misao o Bogu ostaje uvijek neprimjerena; mi nismo kadri dokraja domisliti, pojmiti i predočiti Boga; ne možemo ga izraziti u jednoj slici, jednom pojmu, jednom teološkom sustavu. Bog nadvisuje svaku misao koju mi možemo imati o njemu. Dosljedno tome, naša slika o Bogu treba ostati otvorena. S tog razloga zapovijed zabranjuje pravljenje Jahvinih slika. Ona nas tako drži otvorenima za neshvatljivo otajstvo Boga. Sve nam to pokazuje da je ta zapovijed jedan od težih problema koji se nameće čovjeku-vjerniku i danas.

145. Usp. G. AUZOU, Dalla servitù, 234; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 102.

146. Zajedničarsku dimenziju grijeha jasno iznose na vidjelo dokumenti II. vatikanskog koncila (usp. GS, br. 25; LG, br. 11) i Novi obrednik sakramenta pokore.

147. Usp. Gaudium et Spes, br. 19,20,21.

148. Kritički duhovi na području teologije imaju za cilj da trajno raspretavaju taj zahtjev prve zapovijedi. Promatrani u tom svjetlu, oni su milosni dar Crkvi.

„Ne izgovaraj¹⁴⁹ isprazno ime Jahve, Boga svoga” (20,7)

„... jer Jahve ne ostavlja nekažnjenim¹⁵⁰ onoga koji isprazno izgovara ime njegovo” (20,7b)

Od zabrane diviniziranja Božjih slika i kipova prelazi se na zabranu zlorabe imena Božjega. U stvari, naša zapovijed je logički produžetak drugoga dijela prve zapovijedi; nastavlja govoriti o istom argumentu samo pod različitim vidom. Naime, dok se u drugom dijelu prve zapovijedi polazilo od pogrešnog uvjerenja da se uz pomoć slika i kipova može ovladati božanstvom i tako ga staviti u službu svojih interesa i želja, ovdje se polazi od pogrešne pretpostavke da se to isto može postići uz pomoć imena Božjega.¹⁵¹ U ozračju istočnjačkog mentaliteta put do takva stava i shvaćanja nije bio težak. Pogledajmo sada ukratko kako je do toga došlo i što sve zabranjuje naša zapovijed.

1. Ime Božje

Naša zapovijed se odnosi na uporabu imena Božjega; točnije, to je poziv na borbu protiv zlorabe toga imena. Stoga bi se njezino značenje sasvim ispravno moglo parafrazirati kao: „Nemoj zlorabiti ime Božje”. Da bismo lakše mogli uočiti što sve uključuje „isprazna uporaba” imena Božjega, potrebno je prije toga vidjeti što u biblijskom shvaćanju znači ime jedne osobe ili stvari.

U Bibliji i u biblijskom ambijentu, kao i u čitavom semitskom svijetu, ime je tijesno povezano s osobom ili bićem koje označuje; u stvari, vjerovalo se da je ime bitna sastavnica osobe ili bića koje ga nosi, odnosno da je osoba otajstveno nazočna i da živi u svom imenu (usp. Post 2,19; 32,27.29). U tom shvaćanju, dakle, ime nije samo približna i izvanjska oznaka jednog bića, sredstvo koje nam doziva u pamet sliku tog bića. Ime izražava narav, sadržaj i značenje bića koje ga nosi. Imenovano biće je nazočno i aktivno u svom imenu. U jednu riječ, ime se poistovjećuje s onim što izražava. Polazeći s tog gledišta, vjerovalo se da se izgovaranjem imena jedne osobe ta osoba uprisutnjuje na stvaran i djelotvoran na-

149. Doslovce: „ne podiži”, „ne uzimaj” (od hebr. glagola 'nasa'). —Kad prevodioci EINHEITSÜBERSETZUNG prevode naš redak kao: „Du sollst den Namen des Herrn . . . nicht missbrauchen”, oni već unose tumačenje u tekst.

150. Tako s pravom prevode LA BIBLE DE JERUSALEM („Car Yahvé ne laisse pas impuni celui. . .”) i EINHEITSÜBERSETZUNG („Denn der Herr lässt den nicht ungestraft, der. . .”). U stvari, postrijedi je hebr. glagol 'naka', što znači „biti čist”, „biti slobodan od kazne”; u pielu, što je ovdje slučaj, glagol može značiti: „proglasiti nevinim”, „ostaviti nekažnjenim”, „čistiti kaznom”. Prevesti naš tekst s „ne prašta” (tako BIBLIJA STVARNOSTI), čini nam se prejako i dvoznačno.

151. Usp. A. FANULI, L' alleanza, 512; W.J. HARRELSON, Ten Comandments, 571.

čin.¹⁵² Na toj pozadini lako možemo razumjeti zašto je uporaba Božjega imena igrala važnu ulogu u vjeri Izraela od samih početaka i zašto se tom imenu u Bibliji pridaje veliko poštovanje. To se ime često zazivalo (Post 4,26), u to se ime prokovalo (Pnz 18,19; Jr 11,21), njime se blagoslivljalo (Ps 72,19). Vjerovalo se da preko tog imena čovjeku dolazi spasenje, zaštita i pomoć (Ps 54,3; 20,2; 23,3; 25,11; Izr 18,10; Jr 14,7; Iz 48,9). Bog je preko svoga imena nazočan u Hramu (Pnz 12,5; usp. 1 Kr 8,29).¹⁵³ Zbog svega toga vjerni Židov je imao strahopoštovanje pred Božjim imenom.¹⁵⁴

U skladu s gore iznesenim shvaćanjem 'imena', držalo se da se svaki nedostatak poštovanja prema Božjem imenu prenosi *ipso facto* na samu božansku osobu i na njezino dostojanstvo. Stoga u Bibliji susrećemo vrlo često zabranu profaniranja Božjega imena (Lev 20,3), proklinjanja tog imena (2 Kr 2,24), krivoga zaklinjanja u to ime (Lev 19,12) i općenito zabranu zloporabe toga imena (Izr 30,9). Druga zapovijed Dekaloga ima za cilj da zaštiti Božje ime od svih tih mogućih zloporaba.¹⁵⁵

Polazeći od poistovjećivanja 'imena' s bićem koje ga nosi, lako je moglo doći do opasnih devijacija. U tom ozračju nije bio težak put do slijedeće jednadžbe: upoznati nečije ime i upotrebljavati ga isto je što i posjedovati osobu i činiti od nje što se želi! Dosljedno tome, ako je netko upoznao ime neke osobe, smatralo se da je on ušao u posebni odnos s njom i da ima nad njom kontrolu i vlast. Na tom se uvjerenju temeljila i praksa egzorcizama, proklinjanja i blagoslova, koja je bila vrlo proširena na starom Srednjem istoku; vjerovalo se da uspješnost tih akcija ovisi o uporabi imena božanstva ili višega bića koje se na taj način željelo staviti u akciju.¹⁵⁶ Naša zapovijed kaže da u slučaju biblijskog Boga ta logika ne stoji; ona želi zaštititi Božje ime i od te vrste zloporabe. Pogledajmo sada podrobnije što sve zabranjuje ta zapovijed.

2. Zloporaba imena Božjega

U tumačenju ove zapovijedi jedinu poteškoću zadaje riječ 'šave', i to zbog toga jer je ona višeznačna. Evo njezinih osnovnih značenja: 'ništavost', 'ispraznost' (usp. Ps 89,48; 119,37; Job 15,31), 'laž' (Iz 59,4; Ps 12,3; 41,7), 'idolatri-

152. Usp. W.J. HARRELSON, Ten Comandments, 571; J.C. RYLAARSDAM-J.E. PARK, Exodus, 983; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 113.

153. Usp. B.S. CHILDS, Exodus, 411 sl.; A. FANULI, L' alleanza, s. 513.

154. Upravo zbog tog strahopoštovanja prema Božjem imenu u židovstvu se došlo do toga da se izbjegavalo izgovarati ime Božje i u dopuštenoj uporabi. Umjesto svetog imena 'Jahve' upotrebljavali su se nadomjesci 'Ime (šem), 'Mjesto' (makom), 'Nebo' (šamaim). Kad bi u Bibliji susreli riječ 'Jahve', uvijek bi je izgovorili 'Adonaj' (moj Gospodin).

155. G. AUZOU, Dalla servitù, 235; W.J. HARRELSON, Ten Commandments, 571; M. NOTH, Esodo, 202.

156. Usp. B.S. CHILDS, Exodus, 412; M. NOTH, Esodo, 202.

ja' (Jr 18,15; Ps 31,7; Jona 2,9) i općenito 'grieh' (Iz 5,18; Ps 24,4).¹⁵⁷ U našem retku taj termin dolazi dva puta, i to zajedno s prijedlogom *l^e* (= k, za). Kontekst ide u prilog priloškog prevođenja našeg izričaja; 'isprazno', 'uzalud', 'lažno', 'idolatrijski', 'grešno'. Očito je da naša zapovijed ima općenito značenje, zabranjuje svaku moguću profanaciju i zlorabu imena Božjega. U tom širokom smislu shvatila je našu zapovijed i Septuaginta i Vulgata.¹⁵⁸ Mi ipak želimo istaknuti neke važnije vidove te zabrane.

a) *Božja sloboda* – U pozadini naše zabrane nalazi se, kako smo gore već istakli, ideja da je ime sastavni dio bića koje ga nosi. Polazeći s tog stajališta, ljudi starine su bili uvjereni da mogu ovladati bićima i služiti se njima po miloj volji, samo ako znaju njihova imena. To se nije odnosilo samo na mrtve predmete, nego i na živa bića: na ljude i duhove. Tako Adamovo gospodstvo nad stvorenjima počinje time što im on daje imena (Post 2,19-20). Međutim, u religijama okolnih naroda to se shvaćanje protezalo i na sama božanstva. Držalo se, naime, da se može zaklinjati ta božanstva, da ih se može učiniti blagonaklonima na ljudske želje, samo ako se poznaje i izgovara njihovo ime. Onaj tko pozna ime jednog božanstva, mislilo se, može se poslužiti božanskom silom koja je nazočna u tom imenu: za blagoslove i prokletstva, za egzorcizme i u magijske svrhe. Ukratko, vjerovalo se da se pomoću imena može zagospodariti nad božanstvom, da ga se može prisiliti na blagoslove i prokletstva.¹⁵⁹

Magija je oduvijek vjerovala u djelotvornost izgovorenog imena. Držala je da se njezina moć, umijeće i tajna nalazi u posjedovanju riječi i formula koje su se smatrale sredstvom gospodstva nad bićima koja su označavale. Na toj pozadini mogu se protumačiti mnoge stare prakse: zazivanja duhova, proklinjanja, čaranja. Poznavati stvarno ime jednoga nadnaravnog bića, značilo je – u magijskom shvaćanju – biti sposoban staviti to biće u akciju, upotrebljavati i određivati njegovu moć, dirigitirati njime. A MOWINCKEL zastupa da je termin '*šave*' (ispraznost, ništavost) u početku označavao zlotvornu magiju, odnosno zlo koje je prouzrokovano magijskom uporabom imena.¹⁶⁰ U tom slučaju zapovijed bi zabranjivala uporabu Božjeg imena u magijske svrhe. Da je magijska zloraba imena Božjega bila u opticaju, bjelodano potvrđuju biblijska zloraba imena Božjega bila u opticaju, bjelodano potvrđuju biblijske zabrane (Lev 19,12; usp. Lev 24,11-16; Br 23,23; 1 Sam 28,9) i analogni događaji koje nam donosi Novi zavjet (Dj 19,13).

157. Usp. F. BROWN, *Hebrew and English lexicon of the Old testament*, Oxford 1974, 996; K. FEYERABEND, *Langenscheidt's Pocket hebrew dictionary to the Old testament*, 342 sl.

158. „Epi, mataiô” (= ludo, besmisleno, isprazno), „In vanum” (Vulgata).

159. Usp. M. NOTH, *Esodo*, 202; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, *Decalogo*, 113.

160. Usp. B.S. CHILDS, *Exodus*, 411, A. PENNA, *Deuteronomio*, 103; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, *Decalogo*, 116; *LE BIBLE DE JÉRUSALEM*, bilješka na Ex 20,7; TOB, *Ancien Testament*, 167, b.y. Treba ipak priznati da nema izravnih dokaza za takvo tumačenje u Starom zavjetu.

Naša zapovijed, kako smo gore istakli, zabranjuje zloporabu imena Božjega s ciljem da se čovjekova vlast protegne iznad granica u koje je postavljena. Ako se poganski narodi i odnose tako prema svojim božanstvima,¹⁶¹ u Izraelu ne smije niti može biti tako. Poštivanje Božje apsolutnosti treba biti prvi njegov zakon. Bog je jedini svemoćan. Ljudi, kao i sva druga stvorenja, podložni su Bogu, a on nikome i ničemu nije podložan. Bog Biblije je bliz, on je s ljudima: *s-nama-Bog* (Emanuel); ali uza sve to nikada ne prestaje biti apsolutna sloboda i transcendentna nedostupnost. To je jedna od osnovnih konstanti religiozne misli Izraela i njegove Knjige. Dosljedno tome, Bog nije na raspolaganju ljudi u smislu da bi oni mogli s njim dirigirati. Iako je Spasitelj, dobar i vrlo bliz, on ipak uvijek ostaje slobodan, suveren, apsolutan. Nitko ga ni na što ne može prisiliti. To je razlog zašto naša zapovijed strogo zabranjuje pokušaj da se zagospodari Bogom putem njegova imena.¹⁶²

Bog je objavio svoje ime Izraelu, da ga ovaj hvali, slavi, blagoslivlje i obznanjuje drugim narodima (Ps 99,3; 103,1; 106,47; 145,21). On je u potpunoj slobodi odlučio da bude tu za svoj narod, da ga prati na njegovu putu kroz povijest, da mu iskazuje svoju vjernost i ljubav. Drugim riječima, Bog Biblije se objavio kao onaj na koga se u svakom trenutku može osloniti. Dosljedno tome, ne samo da ga ne smijemo zaklinjati da bismo postali dionici njegove snage i blagoslova, nego to nije ni potrebno, jer je on s nama i prije nego ga za to molimo. Zapovijed dakle želi reći da se trebamo ponašati prema Bogu na način kako to dolikuje čudesnom i svemoćnom Biću, kojega je radost da u slobodnoj vjernosti bude naš Bog.

b) Zakletva i psovka – Sirski prijevod (Pešita), Targum Jonatan i Josip Flavije prevode našu zapovijed na slijedeći način: „Ne zaklinji se lažno imenom Gospodina Boga svoga”.¹⁶³ U tom tumačenju izričaj „dizati ime” (izgovarati ime), bio bi sinonim za izgovaranje zakletve. Istina, pri izgovaranju zakletvi zazivalo se ime Božje (Lev 19,12; Pnz 6,13; 10,20; 1 Sam 20,43; usp. Post 24,3; Izl 22,10; 1 Kr 2,43). Na taj se način isticala svečanost zaklinjanja: uzimalo se Boga za svjedoka, apeliralo se na njegov sud, pozivalo se na njegov autoritet. Time se na vrlo ozbiljan način željelo kazati da je istinito ono što se govori i da će obećano biti izvršeno. Takva uporaba imena Božjega bila je dozvoljena samo ako se radilo o važnim stvarima i valjanim razlozima. U tom slučaju zakletva je tvorila obvezu koja se nije smjela ne izvršiti (Br 30,3). Pozivajući se na Božju vjernost i istinitost u obrani pravde i pravice, iskazivala se čast Bogu, izvoru svake istine. Ako se, naprotiv, uzimalo Boga za svjedoka u krivoj zakletvi, onda se njegovo ime profaniralo: upotrebljavalo ga se da se prekrije laž i nevjernost, da se proturi laž na istinu. A tko pogazi ono što je najsvetije, njemu ništa više nije sveto.¹⁶⁴

161. Iz toga poganskog poimanja proizlazi da njihova božanstva nisu u stvari Bog nego dio svijeta, nešto nad čim se može raspolagati jednako kao i nad drugim stvarima ovoga svijeta.

162. G. AUZOU, Dalla servitù, 235; W J. HARRELSON, Ten Commandments, 571; G. WEBER, Gebote, 36.

163. Usp. B.S. CHILDS, Exodus, 410; A. FANULI, L' alleanza, 512.

164. Usp. W. BARCLAY, Law, 16.

Kriva zakletva je jedna od važnih prigoda u kojima se ime Božje moglo zlorabiti. To bjelodano potvrđuje i sama činjenica što termin 'šave' („ispraznost“, „ništavost“) dolazi kao sinonim za 'šaker' (= lažan). Tako za 'ed šaker' (Izl 20,16: lažno svjedočanstvo) na paralelnom mjestu u Ponovljenom zakonu dolazi 'ed šave' (= lažno svjedočanstvo). To znači da su u vrijeme sastavljanja te biblijske knjige ta dva termina (lažno = isprazno) bili sinonimi. Čini se da i posljednje aluzije SZ-a na našu zapovijed idu u prilog tumačenja zapovijedi u smislu: 'zaklinjati se lažno imenom Božjim' (usp. Hoš 4,2; Jr 7,9; Ps 24,4)¹⁶⁵ Treba ipak reći da se značajnije riječi 'šave' ne iscrpljuje u „zaklinjati se imenom Božjim lažno“; njezin je opseg daleko širi, kako smo gore vidjeli i istakli.

Novi zavjet ide i korak dalje. On ne zabranjuje samo krivu zakletvu, nego svako zaklinjanje. Do takva stava dolazi na osnovi slijedeće logike i osvjedočenja: budući da je Bog svjedok svake naše riječi i obećanja, gdje god se oni zbili, mi moramo uvijek govoriti istinu i zastupati pravdu. U tom ozračju zakletva imenom Božjim gubi vrijednost. Zato je Isus posvema zabranjuje (Mt 5,33-37; Jk 5,12).

Jedan od najtežih prekršaja ove zapovijedi Dekaloga jest psovka. Ona je atentat protiv svetosti imena Božjega. Smatrala se tako velikim grijehom (usp. Izl 22,17; Lev 20,27; Pnz 18,9-14) da je za nju bila predviđena smrtna kazna, i to s javnom ceremonijom kamenovanja (Lev 24,10-16). Naša zapovijed uključuje sigurno i zabranu uzimanja imena Božjega na laku ruku, u tvrdnjama od male važnosti.¹⁶⁶ Čovjek je u stvari pozvan da bude svećenik, onaj po kome se sveti ime Božje, a ne njegov profanator, rasvetitelj. Isus nam posvješćuje tu dužnost u molitvi *Očenaša* kad kaže: „Sveti se ime Tvoje“ (Mt 6,9).¹⁶⁷

c) *Zloporaba vlasti* – Što su zapravo željeli postići zaklinjači Boga protiv kojih ustaje druga zapovijed? Oni su prvenstveno željeli zagospodariti ljudima, stvarima i čak božanstvima. Tu druga zapovijed dodiruje najdublju i najjaču čovjekovu strast: strast da vlada nad drugima! Naime, mi bismo željeli da se stvari odvijaju prema našoj želji i da drugi ljudi plešu kako mi sviramo. Ima ljudi koji sve svoje životne snage ulažu u to da zadovolje toj strasti za vlašću; žele na sve moguće načine što više proširiti opseg te vlasti, uklanjajući sve zapreke i protivštine koje im se ispriječe na tom putu. Takve ljude zovemo 'vlastohlepnima'. Da udovolje toj strasti, oni su spremni sve drugo žrtvovati: ljude, prijateljstva, moralne principe, kulturne i duhovne vrijednosti. Kako bi to bilo strašno, prijeverno i bogohulno, ako bi se još kazalo: tu vlast ja vršim u ime Božje, pod njegovim pokroviteljstvom, iza moje vlasti stoji Božja vlast. Nije slučajno da su u prijašnjim vremenima carevi i kraljevi, ali i diktatori i tirani, svoju vlast kadili kao „milošću Božjom“ uspos-

165. Usp. A. FANULI, *L' alleanza*, 512; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, *Decalogo*, 116.
166. Usp. A. PENNA, *Deuteronomio*, 103.

167. Naši su stari znali očuvati strahopoštovanje pred svetošću Božjega imena i u teškim životnim situacijama. „Kad bi im krupa sve otukla, kad bi i posljednja slamka bila zatjerana u zemlju, njihova duša nije bila otučena. Stisli bi zube da ne mrmljaju na Boga, i poput Joba ovako bi hvalili Boga: Bog dao, Bog uzeo! Neka se vrši sveta volja njegova“ (V. KARLOVIĆ –ur.–, *Dobri pastir*, Sarajevo 1975, 34).

tavljenu i izvršavanu. A povijest nam bjelodano pokazuje da ta vlast nije baš uvijek bila izvršavana „po milosti Božjoj”, nego u mnogim slučajevima po nemilosti dotičnih vladara.¹⁶⁸

Iz onoga što smo gore iznijeli proizlazi da se u izvršavanju vlasti ne može u svakom slučaju pozivati na Božje ime i njegov autoritet. S Bogom se ne može manipulirati, koristiti ga za obranu svojih vlastitih egoističkih interesa: svoje vlasti, svoga položaja, svojih privilegija. Božji autoritet stoji samo iza onog nosioca vlasti koji svoju vlast izvršava na način kako to i Bog čini: u ljubavi i služenju podanicima.¹⁶⁹ Ako se vlast vrši protiv interesa onih kojima bi trebala služiti, i to se još čini „u ime Božje”, onda je to teški prekršaj druge zapovijedi, teška zloraba imena Božjega. Na taj su način moćni i bogati često puta u povijesti nastojali spriječiti sasvim opravdane reforme. A krivi proroci su, zlorabeći ime Božje, tražili da proture laži za istinu.¹⁷⁰

3. Aktualizacija zapovijedi

Naša zapovijed je, kako smo gore vidjeli, apel na borbu protiv svih mogućih zloraba imena Božjega. Iako G. RAVASI tvrdi da je povezivanje druge zapovijedi sa psovkom drugotno,¹⁷¹ za naš narod je u ovom trenutku povijesti — prvotno! Sa žalošću moramo priznati da smo psovački narod; psuje se strašno i mnogo; postoje grdne psovke i na štokavskom, i na kajkavskom, i na čakavskom narječju. A riječ Božja ostaje i dalje na snazi: „Jahve ne ostavlja nekažnjenim onoga koji izgovara isprazno ime njegovo” (Izl 20,7b). To nas mora zabrinjavati i poticati na nepredajnu borbu protiv psovke. Kad je 1973. godine fra A. Jadrijević umirao u Makarskoj, njegove posljednje riječi bile su: „Naš hrvatski narod mnogo psuje. Bog će ga pokarati, kazniti. Biskupi i svećenici moraju sve učiniti da se situacija na tom području izmijeni nabolje”. Taj apel-oporuka nije do dana današnjega izgubio ništa na aktualnosti. Kroz ova dva desetljeća nešto se poduzimalo i pokušavalo da se psovka iskorijeni, ali se nije mnogo postiglo. Zbog toga se ne smije obustaviti rat protiv psovke; on se mora još više pojačati i to na svim frontovima. U ovom slučaju predaja bi bila pogubna!

168. O.H. PESCH, Gebote, 50.

169. Opširnije o tome: M. VUGDELIJA, Odgoj za ljudsko dostojanstvo kroz vjernost Bibliji, u: A.A. BAČAK (ur.), Redovnici i promicanje ljudskog dostojanstva, Zagreb 1987, 39.

170. Usp. G. WEBER, Gebote, 37; H. SCHÜNGEL-STRAUMANN, Decalogo, 117.

171. G. RAVASI, Esodo, 97.